

«Επεφάνης εν τω κόσμω ο τον κόσμον ποιήσας»

Ορθοδοξία / Θεολογία

Λάμπρος Σκόντζος, Θεολόγος

Τα Άγια Θεοφάνεια είναι μια από τις μεγαλύτερες εορτές της Χριστιανοσύνης. Κατ' αυτήν εορτάζεται το μεγάλο γεγονός της Βαπτίσεως του Κυρίου στα ιορδάνεια νάματα και η θαυμαστή και σπάνια φανέρωση της Τριαδικής Θεότητας στον κόσμο.

Η σπουδαιότητα της μεγάλης εορτής φαίνεται από το γεγονός ότι αυτή, μετά το Πάσχα, είναι η αρχαιότερη χριστιανική εορτή. Ιστορικές μαρτυρίες αναφέρουν ότι καθιερώθηκε νωρίτερα από το 140 μ. Χ. από την ομάδα του αιρετικού Γνωστικού Βασιλείδη στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Οι Γνωστικοί εόρταζαν τη Βάπτιση του Χριστού και ταυτόχρονα την Γέννησή του στις 6 Ιανουαρίου, διότι πίστευαν πως κατά τη βάπτιση ενώθηκε ο «αιώνας» Χριστός με τον άνθρωπο Ιησού, κακοδοξία, την οποία υιοθέτησαν αργότερα και οι αιρετικοί Νεστοριανοί. Η καθιέρωσή της δεν είναι επίσης άμοιρη με την οργιαστική ειδωλολατρική εορτή του χειμερινού ηλιοστασίου των Αιγυπτίων και των Αράβων, η οποία συνέπιπτε την ίδια ημερομηνία.

Φαίνεται πως η εορτή αυτή έτυχε μεγάλης αποδοχής τόσο από τους αιρετικούς Γνωστικούς, όσο και από πολλούς χριστιανούς, καθ' ότι η Εκκλησία δεν είχε ως τότε καθιερώσει τέτοια εορτή. Ίσως το γεγονός αυτό οδήγησε την Εκκλησία να υιοθετήσει την εορτή αυτή και να αποτρέψει τους πιστούς να συνεορτάζουν με τους αιρετικούς Γνωστικούς. Οι πηγές μας βεβαιώνουν πως η εορτή των Θεοφανίων, κατά την οποία εορτάζονταν μαζί η Γέννηση και η Βάπτιση του Κυρίου στα τέλη του 2^{ου} αιώνα ήταν γεγονός. Ως τα τέλη του 4^{ου} αιώνα στη Δύση εορτάζονταν μαζί η Γέννηση και η Βάπτιση, οπότε και μεταφέρθηκε η εορτή της Γεννήσεως στις 25 Δεκεμβρίου, αντικαθιστώντας την ειδωλολατρική εορτή του «Αήττητου Ηλίου». Στην Ανατολή χωρίστηκε επί ιερού Χρυσοστόμου στις αρχές του 5^{ου} αιώνα. Στις λεγόμενες προχαλκηδόνιες «εκκλησίες» (Κοπτική, Αρμενική, Νεστοριανική, κλπ), κράτησαν την αρχαία παράδοση εορτάζοντας την 6^η Ιανουαρίου τη Γέννηση και τη Βάπτιση μαζί.

Το γεγονός της Βαπτίσεως του Κυρίου ενέχει τεράστια θεολογική σημασία. Σύμφωνα με την βιβλική διήγηση όταν ο Χριστός έγινε τριάντα ετών και προκειμένου να βγει στο δημόσιο βίο Του πήγε στην έρημο του Ιορδάνη προκειμένου να λάβει το τυπικό βάπτισμα της μετανοίας από τον τίμιο Πρόδρομο. Στα μέρη εκείνα ο μέγας προφήτης Ιωάννης κήρυττε με αφάνταστη τόλμη και παρρησία τη μετάνοια, ώστε να υποδεχτούν οι άνθρωποι καθαρμένοι τον ερχόμενο Σωτήρα. Συνέρεαν κοντά του μεγάλα πλήθη για να ακούσουν τον διαπρύσιο και ελπιδοφόρο κήρυκα. Αυτός τους έβαζε στα νερά του Ιορδάνη, όπου εξομολογούνταν τις αμαρτίες τους. Ήταν μια καθαρά συμβολική πράξη. Όπως

έτρεχε το γάργαρο νερό και καθάριζε τους σωματικούς ρύπους κατά τον ίδιο τρόπο η εξομολόγηση και μετάνοια καθάριζε την ψυχή του βαπτιζομένου.

Ο Κύριος προκειμένου να δείξει ως άνθρωπος σεβασμό στην ανθρώπινη παράδοση δέχτηκε να λάβει το τυπικό βάπτισμα του Ιωάννη, χωρίς ουσιαστικά να το έχει ανάγκη, διότι ήταν απόλυτα αναμάρτητος, «ο πάσης επέκεινα καθαρότητος». Αυτό θα τον διευκόλυνε στο μεγάλο δημόσιο απολυτρωτικό έργο που θα άρχιζε κατόπιν. Ο Ιωάννης θεωρούνταν μεγάλος προφήτης από το λαό. Η υπόδειξη του Ιησού από αυτόν ως «Αμνού του Θεού, του αίροντος την αμαρτίαν του κόσμου» (Ιωάν.1:29) ήταν απαραίτητη. Η μαρτυρία του Ιωάννη για τον Χριστό στάθηκε καθοριστική, τα πλήθη πείσθηκαν και αναγνώρισαν στο πρόσωπο του Ιησού τον αναμενόμενο Μεσσία. Χάρη σε αυτή τη μεγάλη μαρτυρία σχηματίσθηκε ο πρώτος πυρήνας των συνεργατών του Κυρίου.

Εκτός από την μαρτυρία του Ιωάννη υπήρξε και ένα άλλο συγκλονιστικό και μοναδικό γεγονός. Τη στιγμή που ο Κύριος μπήκε στα νερά του Ιορδάνη άνοιξαν οι ουρανοί και παρουσιάστηκε αυτοπροσώπως ο Τριαδικός Θεός στα παραβρισκόμενα πλήθη. Ο Ενανθρωπήσας Λόγος βρισκόνταν στα ιορδάνεια νάματα, το Άγιο Πνεύμα κατέβαινε «ωσεί περιστέρα» (Ματθ.3:16) και από τον ανοιγμένο ουρανό ακούστηκε η φωνή του Πατέρα «ούτος εστιν ο υιός μου ο αγαπητός, εν ω ευδόκησα» (Ματθ.3:16,17). Αυτό το συγκλονιστικό γεγονός της θεοφάνειας σημαίνει ότι το έργο της σωτηρίας του ανθρωπίνου γένους είναι συλλογική απόφαση του Τριαδικού Θεού. Η φανέρωσή Του κατά την στιγμή της Βαπτίσεως του Χριστού φανερώνει την επιβεβαίωση για την ξεχωριστή επιμέλεια του Θεού για τη λύτρωση του κόσμου και την επίσημη χρίση του Χριστού ως Μεσσία και Λυτρωτή της ανθρωπότητας και ολοκλήρου της κτίσεως. Αποτέλεσμα αυτής της επιβεβαίωσης είναι η κατοπινή δυναμική πορεία του Κυρίου στον κόσμο της πτώσεως και της φθοράς και η πανηγυρική νίκη Του κατά των δυνάμεων του σκότους, η οποία θα ολοκληρωθεί με την λαμπροφόρο Ανάστασή Του! Στην ευφρόσυνη εορτή ψάλλουμε σχετικά: «Βαπτίζεται Χριστός μεθ' ημών ο πάσης επέκεινα καθαρότητος, ενίησι τον αγιασμόν τω ύδατι και ψυχών τούτο καθάρσιον γίνεται' επίγειον το φαινόμενον, και υπέρ τους ουρανούς το νοούμενον...» (4^ο τροπ. των Αίνων των Φώτων).

Το γεγονός της Βαπτίσεως του Κυρίου αποτελεί φωτεινό ορόσημο στην επί γης πορεία και δράση του Σωτήρα μας, διότι «ο λαός ο καθήμενος εν σκότει είδε φως μέγα και τοις καθημένοις εν χώρα και σκιά θανάτου φως ανέτειλεν αυτοίς» (Ματθ.4:16). Η είσοδος του Χριστού στον κόσμο διέλυσε τα πνευματικά σκοτάδια του πτωτικού παρελθόντος, διότι είναι ο ίδιος το «φως το αληθινόν, ο φωτίζει πάντα άνθρωπον ερχόμενον εις τον κόσμον» (Ιωάν.1:9). Κατά τα Θεοφάνια «

εθεασάμεθα την δόξαν αυτού, δόξαν ως μονογενοῦς παρά πατρός, πλήρης χάριτος και αληθείας» (Ιωάν.1:14). Γι' αυτό οι πιστοί ονόμασαν τη μεγάλη αυτή εορτή τα Φώτα και μάλιστα η αρχαία Εκκλησία πραγματοποιούσε την ημέρα αυτή τις βαπτίσεις των κατηχουμένων, τις οποίες ονόμαζε φωτισμούς! Ο ιερός υμνογράφος της μεγάλης εορτής μας προτρέπει: «Δεῦτε λάβετε πάντες Πνεῦμα σοφίας, Πνεῦμα συνέσεως, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ, του επιφανέντος Χριστοῦ» (τροπ. Μ. Αγιασμού).

Μια άλλη σημαντική παράμετρος της εορτής των Θεοφανίων είναι ο καθαγιασμός της φύσεως. Η κάθοδος του Χριστού στα ιορδάνεια ρείθρα σημαίνει τον καθαγιασμό του υγρού στοιχείου, που είναι η βάση της ζωής σε ολόκληρη τη δημιουργία και κατ' επέκταση ο καθαγιασμός ολόκληρης της κτίσεως, η οποία εξαιτίας της ανθρώπινης αμαρτίας «συστενάζει και συνωδύνει ἄχρι του νυν» (Ρωμ.8:22). Οι καταπληκτική ασματική ακολουθία της εορτής είναι γεμάτη από ύμνους, αναγνώσματα και ευχές, που αναφέρονται στον εξαγιασμό της φύσεως με προεξάρχουσες τις υπέροχες ευχές του Μεγάλου Αγιασμού. Ο ίδιος ο Μεγάλος Αγιασμός, που μεταλαμβάνουμε την ημέρα αυτή, είναι η απελευθέρωση της υλικής δημιουργίας από τη φθορά της πτώσεως και η μετουσίωσή της στην προπρωτική κατάστασή της. Ο προφήτης Ησαΐας προείδε αυτή την θαυμαστή εσχατολογική μεταμόρφωση του υλικού κόσμου ως εξής: «Τα γὰρ ὄροι καὶ οἱ βουνοὶ εξαλούνται, προσδεχόμενοι ὑμᾶς ἐν χαρᾷ, καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐπικροτήσῃ τοὺς κλάδοις. Καὶ ἀντὶ τῆς στοιβῆς ἀναβήσεται κυπάρισσος, καὶ ἀντὶ τῆς κούζης ἀναβήσεται μυρσίνη. Καὶ ἔσται Κυρίῳ εἰς ὄνομα, καὶ εἰς σημεῖον αἰώνιον, καὶ οὐκ ἐκλείψει» (Ησ.55:12). Οι λαμπρές τελετές του καθαγιασμού των υδάτων, με τη

ρίψη του Τιμίου Σταυρού σε αυτά, την αγία αυτή ημέρα, σημαίνουν τον αέναο εξαγιασμό της δημιουργίας, χάρη στην καθαρτική δύναμη του Χριστού, η οποία πηγάζει από τα ιορδάνεια ρείθρα. Η Ορθόδοξη ναυτική χώρα μας, η οποία ζει και μεγαλουργεί χάρη στο απλόχερο υγρό στοιχείο που την περιβάλλει, εορτάζει με ιδιαίτερη λαμπρότητα αυτή την εορτή και συμμετέχουν οι πιστοί πάνδημα στις λαμπρές τελετές του καθαγισμού των υδάτων.

Η μεγάλη εορτή των Θεοφανίων αποτελεί την απαρχή του επί γης απολυτρωτικού έργου του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. «Αδάμ τον φθαρέντα αναπλάττει ρείθροι Ιορδάνου και δρακόντων κεφαλάς εμφωλευόντων διαθλάττει ο Βασιλεύς των αιώνων Κύριος» (2^ο τροπ. Α΄ ωδής, του κανόνα των Φώτων). Αυτό μας κάνει να σκιρτούμε από χαρά και να γεμίζουμε τις πληγωμένες καρδιές μας από ανείπωτη ελπίδα για τη λύτρωσή μας από τα πικρά δεσμά της αμαρτίας και του θανάτου. Το τυπικό βάπτισμα του Κυρίου στον Ιορδάνη αποτελεί για μας παράδειγμα για το ουσιαστικό μας βάπτισμα, το οποίο είναι «λουτρόν παλλιγενεσίας» και θάνατος του παλαιού πτωτικού εαυτού μας και αναγέννηση της νέας εν Χριστώ υπάρξεώς μας. Δια του αγίου Βαπτίσματος «ο παλαιός ημών άνθρωπος συνεσταυρώθη, ίνα καταργηθή το σώμα της αμαρτίας, του μηκέτι δουλεύειν ημάς τη αμαρτία» (Ρωμ.6:5). Στην καταπληκτική ακολουθία του Μεγάλου Αγιασμού διαβάζουμε: «Σήμερον τα των ανθρώπων πταίσματα τοις ύδασι του Ιορδάνου απαλείφονται. Σήμερον ο παράδεισος ανέωκται τοις ανθρώποις και ο ήλιος της δικαιοσύνης καταυγάζει ημίν... Σήμερον του παλαιού θρνήνου απηλλάγημεν και ως νέος Ισραήλ διασώθημεν. Σήμερον του σκότους εκλυτρούμεθα και τω φωτί της θεογνωσίας καταυγαζόμεθα. Σήμερον η αχλύς του κόσμου καθαίρεται, τη επιφανεία του Θεού ημών... Σήμερον ο Δεσπότης προς το βάπτισμα επείγεται, ίνα αναβιβάση προς ύψος το ανθρώπινον» (Ευχή Μ. Αγιασμού).

Ο Θεός της πίστεώς μας δεν είναι ένα αφηρημένο λογικό και θεωρητικό σχήμα, γέννημα ανθρώπινης φαντασίας, αλλά ο ζωντανός Τριαδικός Θεός, ο Οποίος καταδέχτηκε να εισέλθει στον κόσμο και την ανθρώπινη ιστορία, για χάρη της δική μας απολυτρώσεως. Ως σημείο δε της αέναης παρουσίας Του και της φανέρωσής Του στον κόσμο, είναι το ανεπανάληπτο γεγονός των Θεοφανείων, το οποίο εορτάζουμε με κάθε λαμπρότητα αυτή τη μεγάλη μέρα..